

УДК 327

Горюнова Є. О.

**РОЛЬ УКРАЇНИ В ЄВРОПЕЙСЬКІЙ СИСТЕМІ
МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН**

(Рец.: Україна в Європі: контекст міжнародних відносин / за ред. А. І. Кудряченка. – К. : Фенікс, 2011. – 632 с.)

Горюнова Е. А. Роль Украины в европейской системе международных отношений.

Рецензия на коллективную монографию: Украина в Европе: контекст международных отношений / под ред. А. И. Кудряченко. – К. : Феникс, 2011. – 632 с.

Goryunova Y. O. The role of Ukraine in the European system of international relations.

In review the collective monograph “Ukraine in Europe: context of international relations” (ed. by A. I. Kudryachenko; Kiev : Fenix, 2011. – 632 p.) is analyzed.

Коллективна монографія, яку підготували провідні дослідники Інституту європейських досліджень НАН України та інших наукових установ, присвячена найбільш актуальним проблемам взаємовідносин України з європейськими державами починаючи з IX ст. Це дає змогу не тільки визначити місце та роль українських земель і української держави в системі міжнародних відносин у той чи інший період, але й дозволяє спостерігати еволюцію саме західного вектора зовнішньої політики України.

Структурно монографія поділена на п'ять логічно взаємопов'язаних розділів. У першому розділі («Політико-правовий дискурс історії та сучасних міжнародних відносин в Європі») можна виділити два ключові напрями. У рамках першого з них представлено загальний аналіз специфіки міжнародних відносин європейських держав у середньовічний період (Р. Кривонос), у Новий і Новітній час (С. Юрченко), у другій половині XX та на початку XXI ст. (А. Кудряченко). Подібний підхід дозволяє виділити найбільш суттєві проблеми міжнародних відносин у зазначені періоди, зацентрувати увагу на пріоритетних напрямках зовнішньої політики провідних європейських держав, реалізація яких часто призводила до серйозної трансформації або навіть краху міжнародних систем. Другий напрям зачіпає аспекти ідентифікації України, яка є однією з найбільш дискусійних проблем сучасної української суспільно-політичної думки, оскільки від цього безпосередньо залежить і визначення зовнішньополітичного вектору. Аналізуючи основні концепції національної ідентифікації, О. Шморгун зазначає, що формування європейського типу ідентичності значним чином ускладнюється проблемами існування в європейському дискурсі двох типів націоналізму – західного і східного. При цьому другий тип націоналізму – східний – деякі дослідники (Е. Гелнер, Д. Пламенац, О. Гнатюк) відносять до архаїчного, відсталого, войовничого, неєвропейського або навіть антиєвропейського. Україна, безумовно, потрапляє до другої категорії, що значно ускладнює можливості для реалізації її євроінтеграційних планів, прирікає на долю «геополітичної резервації», «сірої зони між ЄС і РФ» (с. 91). Подолання цих міфів на європейському рівні в сукупності з завершенням процесів самоідентифікації України як європейської держави дозволить розрубати цей «гордіїв вузол» протиріч.

Другий розділ («Минуле України у системі міжнародних відносин на континенті в IX–XIX століттях») підготували А. Бульвінській, М. Горелов, О. Моця, О. Рафальський, В. Смолій та ін. У цій частині монографії розглянуті зовнішньополітичні зв'язки Київської Русі з європейськими державами; позначені основні напрями зовнішньої політики окремих князівств у період феодалної роздробленості та монгольського завоювання; проаналізовано

роль українського козацтва та української козацької держави в міжнародних відносинах; виявлено особливості національної самоідентифікації українців у межах двох імперій – Російської та Австро-Угорської, що у результаті й послугувало основою для формування української держави на початку ХХ століття.

У третьому розділі («Україна у вимірах міжнародних потрясінь ХХ століття») увага акцентована на процесах формування української державності в період трансформації Вестфальської та формування Версальської міжнародних систем. В. Головченко вважає, що вирішення «українського питання» було пов'язано з урегулюванням протиріч між провідними європейськими державами, тому постало як «самостійний чинник міжнародної системи відносин та визвольного руху лише внаслідок воєнно-політичних конфліктів» (с. 232). Саме тому формування української держави було неоднозначно сприйняте європейськими політиками та вплинуло на загальноєвропейські процеси. Як справедливо вважає В. Солдатенко, «реалізація прагнення українства з неминучістю вела до суттєвих змін на політичній карті Європи, передбачала, практично, автоматичну трансформацію відносин українців з сусідами-поневолювачами з внутрішніх, міжнаціональних на міжнародні, міждержавні» (с. 234). Однак наполегливе бажання держав Антанти бачити Україну або в складі Російської імперії, або як частину «санітарного кордону» проти експорту комуністичної революції аж ніяк не сприяло зміцненню української державності. У результаті на Паризькій конференції 1919 р. питання про суверенітет України в цілому взагалі не розглядалося, а європейські лідери обмежилися лише обговоренням незалежності Західної України. Підсумком такої політики стала перемога більшовиків на українських землях, проголошення УРСР і черговий розділ українських земель, частина з яких увійшла до складу УРСР, а частина – Польщі.

Четвертий розділ («Незалежна Україна на шляху реалізації регіональних інтересів») висвітлює найбільш важливі моменти в процесі становлення української зовнішньої політики після здобуття незалежності в 1991 р. У межах даного розділу автори (А. Кудряченко, І. Богданович, Л. Губерський, І. Дудко, Г. Калінічева, Р. Кривонос та ін.) розглядають еволюцію зовнішньополітичних пріоритетів України з 1991 по 2010 рр. на основі нормативно-правових актів (Постанова ВРУ «Про основні напрями зовнішньої політики України» 1993 р., Закон «Про основи національної безпеки України» 2003 р. і Закон «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» 2010 р.). При цьому всі автори одностайні в думці, що, незважаючи на певні нюанси, стратегічною метою зовнішньої політики України є інтеграція до Європейського Союзу, що знаходить своє підтвердження абсолютно в усіх правових актах зовнішньополітичного характеру. У даному розділі також розглянута регіональна специфіка зовнішньої політики України. По-перше, проаналізовано відносини між Україною та сусідніми країнами – європейськими державами СНД (РФ, Білоруссю і Молдовою) і країнами Вишеградської групи. По-друге, позначена специфіка відносин України з причорноморськими країнами (Грузією, Румунією і Туреччиною), з якими Україна має не тільки спільний кордон, але й можливості для реалізації спільних проектів у Чорноморському регіоні. Нарешті, предметом дослідження стають відносини України з державами Північної Європи та країнами Бенілюксу. Автори підрозділів (А. Кудряченко та Р. Кривонос) пояснюють свій вибір необхідністю аналізу відносин України не тільки з провідними державами Європи, але й з малими та середніми державами, яким завдяки зваженій та продуманій політиці вдається досягти двох цілей: забезпечити добробут населення та безпеку держави (с. 419).

П'ятий розділ, з нашої точки зору, несе найбільше смислове навантаження, оскільки розглядає геостратегічні пріоритети України в ХХІ ст. через призму світ-системного аналізу І. Валлерстайна (В. Кремень, В. Ткаченко), у межах геополітичної дихотомії міжнародних зв'язків на європейському та євразійському напрямках (І. Богінська, В. Тодоров), в контексті участі України в європейських структурах безпеки в процесі забезпечення національної безпеки (В. Циватий, Л. Чекаленко). Особливої уваги заслуговує докладний аналіз еволюції

позиції ЄС щодо України, представлений В. Копійкою і Т. Шинкаренком, а також підрозділ, підготований І. Дудко з проблематики ядерної зброї. При цьому неможливо не погодитися з позицією І. Дудко щодо того, що «реальні гарантії безпеки України залежатимуть від самої країни й забезпечуватимуться насамперед її внутрішніми, а не зовнішніми зусиллями» (с. 567). Це вимагає від держави та суспільства свідомого вибору зовнішньополітичних пріоритетів, які мають бути реалізовані відповідними державними структурами задля того, щоб Україна посіла своє законне місце серед європейських країн.

Авторському колективу вдалося підготувати масштабний проект, який, об'єднавши зусилля філософів, істориків і політологів, дозволив визначити роль та місце українських земель у системі міжнародних відносин європейського континенту протягом багатьох століть та здійснити аналіз сучасного стану зовнішньої політики України у європейському напрямі.